

Possibilitats d'aprofitament i producció de plantes aromàtiques i medicinals a Catalunya

Roser Cristóbal
Enginyera Agrònoma
Grup de Plantes
Aromàtiques i
Medicinals de
l'Àrea de Productes
Forestals no Fusters
del CTFC

Per plantes aromàtiques i medicinals (PAM) s'entén un gran grup d'espècies que s'utilitzen en diferents sectors industrials com a medicinals, condimentàries, antioxidants, cosmètiques, tintòries, perfumeres, protecció de cultius, conservació d'aliments, jardineria i ornamentació, etc. i que han format part dels usos tradicionals i del saber fer de la gent des de fa molts i molts anys (Pardo de Santayana *et al.*, 2014).

Aquestes aplicacions són degudes a les propietats que pre-

senten aquestes espècies i que es deuen a la presència de determinats compostos bioquímics, anomenats principis actius, en la seva composició. Aquests compostos, fruit del metabolisme secundari, els generen les pròpies plantes com a resposta a les situacions ambientals a les que estan exposades durant el seu creixement i formen part de la seva informació genètica.

Els principis actius s'emmagatzemen en diferents òrgans vegetals i són aquests els que es comercialitzen. Així, hi ha espècies que s'aprofiten per les arrels (regalèssia, gençana, equinàcia, galzeran...), pels fruits (gavarrera, avet, saüc, ginebró...), per les escorces o tiges (til·ler, bedoll...), per les llavors (fonoll, rosella, anet...), per les flors (malva, calèndula, àrnica, saüc, lavanda...), pels estigmes (safrà), i per les fulles o part aèria sencera (menta, farigola, sàlvia, romaní, boixerola, heura...).

D'aquest conjunt d'espècies, aquelles que es consumeixen en major volum provenen de cultiu (tarongina, equinàcia, menta, farigola, sàlvia, orenga, lavanda...), però n'hi ha d'altres que per diferents motius, encara ara provenen de recol·lecció.

A Catalunya, i segons una diagnosi realitzada en el marc del projecte "TRUMAP" dut a terme pel CTFC l'any 2016 (<http://trumap.ctfc.cat>), les espècies culti-

vades en major superfície eren cànem (*Cannabis sativa*) 10 ha per la seva llavor, tarongina (*Melissa officinalis*) 8 ha, lavandi (*Lavandula latifolia* x *Lavandula angustifolia*) 5 ha, sàlvia (*Salvia officinalis*) 5 ha, safrà (*Crocus sativus*) 3 ha, llúpol (*Humulus lupulus*) 2 ha i 0,6 ha de marialluïsa (*Lippia citriodora*). A més, d'altres espècies com ara mentes, alfàbrega, camamilla, orenga, sajolida, hisop, timó, romaní, etc. que es cultiven en menor superfície. Tot plegat arriben a sumar unes 75 ha aproximadament.

El cultiu de PAM a Catalunya és molt minoritari pel que fa a la superfície, però força estès per tot el territori, amb implantació a zones de muntanya complementant d'altres activitats econòmiques com ara turisme rural i elaboració artesana, i adaptat a diferents models productius que van des d'una escala de petit format o artesana, on es cultiven un gran nombre d'espècies en petites quantitats, fins a l'escala comercial enfocant la producció a dos o tres espècies en grans superfícies. Aquesta versatilitat per encaixar-se en diferents escenaris agraris és una fortalesa del cultiu de les PAM i més al nostre país, on la realitat rural es manté, malgrat tot, força diversa.

Fotografia 1 (esquerra). Plantació comercial de tarongina (*Melissa officinalis*). "Sambucus", Sant Pere de Torelló, Osona. Font: CTFC. Fotografia 2 (dreta). Combinació de lavanda amb alzines tofoneres. "Cal Margarit", Montant de Tost, Alt Urgell. Font: <http://feixes-calmargarit.com>

En el cultiu de PAM, com en tots els altres, s'han d'escollir les espècies més aptes a les condicions edafoclimàtiques de la zona. La disponibilitat de reg, l'altitud i la textura i estructura del sòl, són els factors més limitants en l'elecció de les possibles espècies. Un cop escollides les espècies més aptes, caldrà decidir el disseny de plantació i el maneig, en funció, entre d'al-

tres coses, de la pròpia espècie i de la maquinària que s'utilitzarà. Les plantacions poden ser de monocultiu (una o varies espècies de PAM) (fotografia 1) o mixtes (PAM més arbres: alzines tofoneres, fusta noble, oliveres, ...) (fotografia 2).

Pel que fa a la recol·lecció, i segons informació dels principals majoristes d'Espanya, l'any 2016 les espècies comercialitzades en major volum d'origen silvestre i que provenen de diferents territoris de tot l'Estat Espanyol queden recollides a la taula 1, sent l'arrel de regalèssia la que més destaca. En aquest cas, i tenint en compte que el pes d'herba seca és un 30-40 % de l'herba fresca que s'ha recol·lectat, es podria dir que s'han extret unes 545-720 t de material fresc.

Fotografia 3. Població natural de *Gentiana lutea* en unes pastures del Ripollès. Font: CTFC.

A Catalunya, l'únic estudi fet de recol·lecció silvestre (Fanlo, 2007) mostra un major nombre d'espècies recol·lectades l'any 2004, tot i que en menor quantitat i destinades a una comercialització més local (veure taula 2). A aquestes quantitats, cal actualitzar l'aprofitament comercial d'escorça de til·ler al Ripollès, de planta de boixerola al Pallars Sobirà (22-42 t fresc/any en propietat pública) i d'arrel de gençana (fotografia 3) a la Val d'Aran (88-109 t fresc/any) durant els anys 2015, 2016 i 2017, i també la recol·lecció d'espècies per verd ornamental, com ara el llentiscle, les moltes, el bruc, el vesc, el marfull i l'arboç (Melero *et al.*, 2011), que es fan regularment en períodes determinats de l'any.

A més d'aquestes espècies, en qualsevol forest cal tenir en compte el conjunt de recursos que es poden aprofitar més enllà dels fusters. Així, en els medis forestals mediterranis són molt interessants el galzeran (*Ruscus aculeatus*), l'heura (*Hedera helix*), la sàlvia espanyola (*Salvia lavandulifolia*) i l'arç blanc (*Crataegus monogyna*) entre d'altres, que de ben segur, tenen una sortida comercial.

Per a valorar la possibilitat d'aprofitament d'un recurs cal fer una diagnosi del seu estat quantificant l'abundància, l'estructura de la població, la distribució, l'estat sanitari, la seva qualitat química i explorar les seves oportunitats comercials. Un cop analitzats tots aquests paràmetres i en cas de que l'aprofitament sigui possible, caldrà tenir present la biologia de la pròpia espècie (sobre tot els mecanismes de reproducció i multiplicació) per a decidir quin és el millor procediment d'extracció.

Aquest plantejament s'ha dut a terme darrerament en el marc del projecte Interreg Sudoe ValuePAM (grup de PAM, CTFC) per avaluar l'estat actual de diferents poblacions de gençana en aquells indrets

Taula 1. Espècies comercialitzades pels principals majoristes d'herbes d'Espanya l'any 2016 i que tenen un origen silvestre. Font: elaboració pròpia.

Espècie	Nom comú	Òrgan comercial	Comunitat autònoma d'origen	Kg/any de planta seca comercialitzada
<i>Glycyrrhiza glabra</i>	regalèssia	arrel	Aragó i Navarra	130.000
<i>Rosmarinus officinalis</i>	romani	fulla	C. Valenciana i Múrcia	57.000
<i>Thymus vulgaris, T. zygis</i>	timó / farigola	fulla	C. Valenciana i Murcia	12.500
<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>	boixerola	fulla	La Rioja i Múrcia	8.600
<i>Santolina chamaecyparissus</i>	espernallac, botja de muntanya	planta	C. Valenciana	2.000
<i>Equisetum arvense</i>	cua de cavall	planta	C. Valenciana	2.000
<i>Eucalyptus globulus</i>	eucaliptus	fulla	Galícia	1.000
<i>Gentiana lutea</i>	gençana / genciana	arrel	Castella i Lleó	3.000-5.000

que havien suportat recol·lecció anys enrere (fotografies 4 i 5). La situació apunta que, al marge del seu creixement tan lent (afectat també pel canvi climàtic) i la seva biologia força complexa, el canvi en la gestió de les pastures té una importància cabdal en la presència de l'espècie al territori.

Així doncs, la gestió d'un espai forestal és complexa i afecta a tota la comunitat. Per tant, donada la repercussió de l'activitat de recol·lecció en els medis naturals, és del tot necessari que cada aprofitament es faci d'una manera sostenible, ordenada i seguint uns plecs de condicions determinats per tal de garantir el manteniment de les poblacions naturals.

Aprofitar tots aquests recursos forestals no fusters i tenir-los en compte en els plans d'aprofitament forestals podria ser un element de dinamització econòmica a les zones rurals i de valorització de les nostres forests i, segons Quave & Pieroni (2015) i Menendez-Baceta *et al.*, (2015), quan la recol·lecció està avalada per vincles culturals i per coneixements populars locals, es garanteix millor la conservació d'aquests recursos i del medis naturals. ●

Fotografies 4 i 5. Valoració de *Gentiana lutea* en un indret del Pirineu Català. (projecte Interreg Sudoe: ValuePAM, 2017) Font: CTFC

Taula 2. Espècies recol·lectades a Catalunya l'any 2004. Font: Fanlo, 2007.

Espècie	Nom comú	Òrgan comercial	Zona de recol·lecció	Quantitat de planta fresca extreta	Època de recol·lecció
<i>Chiliadenus glutinosus</i>	te de roca	planta	Pallars Sobirà	10 kg/any	estiu
<i>Silene saxifraga</i>	salsufraji	planta	Pallars Sobirà-Val d'Aran	42 kg/any	estiu
<i>Sambucus nigra</i>	saüc	flors	Pallars Sobirà	15 kg/any	primavera
<i>Tilia platyphyllos</i>	til·ler	flors i bràctees	Pallars Sobirà	10 Kg/any	primavera
<i>Arctostaphylos uva-ursi</i>	boixerola	planta	Pallars Sobirà	2.6 t/any	primavera, tardor
<i>Equisetum arvense</i>	cua de cavall	planta	Pallars Sobirà	10 t/any	estiu
<i>Fraxinus angustifolia subsp. oxycarpa</i>	freixe	fulles	Alt Urgell	100 kg/any	primavera-estiu
<i>Gentiana lutea</i>	gençana / genciana	arrel	Cerdanya-Val d'Aran	8 t/any	tardor
<i>Juglans regia</i>	noguera	fulles	Alt Urgell	100 kg/any	primavera-estiu
<i>Betula pendula</i>	bedoll	fulles	Alt Urgell	100 kg/any	primavera-estiu
<i>Spergularia rubra</i>	herba pixadora	planta	Alt Urgell	100 kg/any	

Entre todos podemos hacer un planeta mejor
¿Te comprometes?
Súmate a PEFC

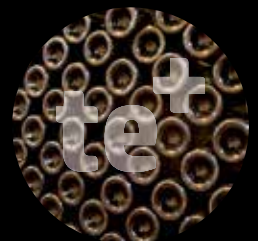
Asociación Española para la Sostenibilidad Forestal
Creciendo en responsabilidad

propietarios forestales
sostenibilidad

industria
custodia

bodegas
responsabilidad

La certificación PEFC promueve prácticas ambientales sostenibles en los bosques y en la obtención de sus productos. Utilizando productos certificados PEFC contribuyes a la conservación de los bosques.